

การสร้างเครือข่ายชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

The Community Network Building of Environmental in

Sa-eab Sub-district, Song District, Phrae Province

วรสิทธิ์ เจริญศิลป์ (Worasi Charoensin) ดร.ธัญวัฒน์ รัตนศักดิ์ (Dr.Thanyawat Rattanasak)

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน ตลอดจนวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร, การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกจาก ผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวบ้าน, กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐและกลุ่มองค์กรไม่แสวงผลกำไร โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ปลายเปิดเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนแรก การสร้างตัวผู้นำ ขั้นตอนถัดมา คือ การสร้างจิตสำนึกในการมีอยู่ของเครือข่ายและขั้นตอนสุดท้าย การแสวงหาสมาชิกของเครือข่าย ส่วนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการสร้างเครือข่ายชุมชนนั้น ประกอบไปด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยแรก การสนับสนุนจากกลุ่มองค์กรไม่แสวงผลกำไร, ปัจจัยที่สอง ทุนทางสังคมของผู้คนในชุมชนที่มีความเหนียวแน่น, ปัจจัยที่สาม นโยบายการสร้างเขื่อนที่ได้รับจากผลักดันจากทุกๆ รัฐบาลและปัจจัยสุดท้าย กระแสสิ่งแวดล้อมที่ได้รับความสนใจจากผู้คนในสังคม

ABSTRACT

This research is qualitative research and has purposes to study community network building process and analysis in success factors in community network building of environmental in Sa-eab Sub-district, Song District, Phrae Province. Data collection from documentary study, Participant observation and in-depth interview from key informants from 3 groups include: first, people in community, second, government officials and third, non-government organizations (NGO) by using open ended question was instruments.

The research found that community network building process of environmental have consists of 3 steps include: first, the leader building, Next steps are creating awareness on the existence of the network and finally, the seeking members of the network. The success factors in community network building have 4 factors; first, network was supported by NGO. Next factors, the social capital of the people in community have unity. Third, dam building policy has been boosted by every government and final factor is environment issue has attracted the attention of people in society.

คำสำคัญ: การสร้างเครือข่ายชุมชน เครือข่ายชุมชน สิ่งแวดล้อม

Keywords: Community Network Building, Community Network, Environmental

* นักศึกษา หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

** รองศาสตราจารย์ สำนักวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ที่มาและความสำคัญ

หากพิจารณาย้อนกลับไปถึงอดีตของการบริหารการพัฒนาของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่าเป็นอีกช่วงหนึ่งที่ประเทศไทยเริ่มก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยม กล่าวคือ ในสมัยนั้นรัฐบาลได้เน้นและกำหนดให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เป็น “แผนแนวใหม่” ที่พยายามปฏิรูปนโยบายหลายด้านที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้เพื่อเร่งฟื้นฟูเสถียรภาพของประเทศไทยให้มั่นคงและมั่นคงยิ่งขึ้น (ชันขวัฒน์, 2546: 154) กอปรกับความพยายามของนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่มุ่งการแก้ไขวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจและมุ่งส่งเสริมการลงทุนในประเทศไทยจึงต้องการพัฒนาและสร้างเสริมให้ประเทศไทยมีความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) รวมทั้งเตรียมความพร้อมสำหรับการลงทุนและการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รัฐบาลจึงจำเป็นต้องสร้างระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่เพียงพอสำหรับการลงทุน โดยหนึ่งในระบบสาธารณูปโภคที่จะเอื้อต่อการลงทุนและการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม คือ “ระบบไฟฟ้า” ซึ่งทางเลือกที่จะนำมาใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้าในสมัยนั้นมีเพียงไม่กี่ทางเลือก ดังนั้นรัฐบาลจึงได้เตรียมการวางแผนที่จะสร้าง “เขื่อน” หลายแห่งภายในประเทศ (ไชยณรงค์, 2543: 91-92)

ทั้งนี้ จากลักษณะทางภูมิศาสตร์และจุดยุทธศาสตร์ที่มีภูเขาล้อมรอบเป็นบริเวณสูงและมีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ได้รับความสนใจจากรัฐบาลในยุคนั้นที่จะใช้ในพื้นที่ในการสร้างเขื่อน จนกระทั่งวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2523 คณะรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้มีมติให้ดำเนิน “โครงการแก่งเสือเต้น” ขึ้น ซึ่งจากวันนั้นจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ได้กินเวลาอย่างยาวนานมาแล้ว 35 ปี โครงการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นก็ยังคงได้รับความสนใจและการสนับสนุนให้ดำเนินงาน

โดยรัฐบาลตลอดเวลา (ไชยณรงค์, 2543: 17) ซึ่งก็เป็นที่ทราบกันดีว่า ตลอดช่วงเวลาของการดำเนินโครงการฯ ที่ผ่านมาเป็นการดำเนินงานของรัฐบาลเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น โดยเหตุผลสำคัญประการเดียวที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อมาเป็นข้ออ้างในการดำเนินโครงการฯ ให้เกิดเป็นผลสำเร็จ คือ เพื่อการพัฒนาของระบบสาธารณูปโภคของประเทศ (นิธิ, 2539: 214) ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านตำบลสะเอียบซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการฯ กลับไม่ได้รับการมีส่วนร่วม รวมไปถึงการแสดงความคิดเห็นในการกำหนดนโยบายร่วมกับรัฐบาล จึงอาจกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ได้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากรัฐบาลมาโดยตลอด (ไชยณรงค์, 2543: 17)

ภายใต้ความกดดันจากรัฐบาลที่มุ่งดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาระบบสาธารณูปโภคของประเทศ ได้ส่งผลให้ชาวบ้านชุมชนตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ต้องลุกขึ้นมาต่อสู้และปกป้องสิทธิ รวมทั้งสร้างพื้นที่ของพวกเขาโดยการคัดค้านการดำเนินโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นและแสดงออกซึ่งเจตจำนงของตนเองที่จะปกป้องในพื้นที่ดินและทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการเคลื่อนไหวทางสังคมตลอดระยะเวลา 35 ปี ของชุมชนถือได้ว่าเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เน้นให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและเน้นสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของชุมชนท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยและถือกำเนิด อันเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของการต่อสู้ตลอดจนเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนภายในและภายนอกพื้นที่ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน (ธีระพงษ์, 2546: 9) อย่างไรก็ตาม จากกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมเคลื่อนไหวทางสังคม ชาวบ้านจึงได้มีการรวมกลุ่มภายในชุมชนและมีการจำแนกบทบาทหน้าที่ของกลุ่มที่แตกต่างกันไป เช่น กลุ่มราษฎรรักษา ซึ่งมีหน้าที่ในการสานเจตนารมณ์ปกป้องพื้นที่ป่าสักทองของชุมชน โดยเน้นกิจกรรมการปลูกป่าทดแทน การบวชป่า การทำฝายทดน้ำ เป็นต้น, กลุ่มเยาวชนตะกอนยม ที่มีหน้าที่ในการ

ดำเนินกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้ การวาดภาพระบายสีและการเรียนรู้ธรรมชาติ เป็นต้น และคณะกรรมการคัดค้าน เชื้อนแก่งเสี้ยน เป็นแกนนำหลักในการต่อสู้กับอำนาจรัฐ เช่น การยื่นหนังสือราชการต่อหน่วยงานภาครัฐ การจัดประชุมร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ และการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ต่างๆ เป็นต้น ซึ่งทุกๆ กลุ่ม ต่างก็มีปณิธานหลักร่วมกัน คือ คัดค้านการสร้างเขื่อนเพื่อปกป้องถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง (อิวี่ว่า, ชูชาน และ แคทริน, 2549: 47)

จากการดำเนินกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่เกิดขึ้นในชุมชนผ่านรูปแบบของกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มและองค์กรที่ขยายวงกว้างออกไปสู่ภายนอกมากขึ้น เช่น การยื่นหนังสือเกี่ยวกับผลกระทบของการสร้างเขื่อนแก่งเสี้ยนต่อภาครัฐบาลทุกรัฐบาล, การจัดเวทีการประชุมและสัมมนาเกี่ยวกับประเด็นสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ตำบลเสี้ยว อำเภอสอง จังหวัดแพร่, การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายในชุมชนเกี่ยวกับการปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่คนในท้องถิ่น รวมไปถึงการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานระหว่างประเทศในเวทีวิชาการต่างๆ เป็นต้น ได้เป็นกลไกที่ดึงดูดให้หลายฝ่ายจากพื้นที่ภายนอกชุมชนให้เข้ามาเป็นหนึ่งในสมาชิกใหม่ของเครือข่าย ซึ่งสมาชิกใหม่เหล่านี้ต่างก็มีเจตนาารมณ์เช่นเดียวกับชาวบ้านในพื้นที่ตำบลเสี้ยวด้วยเช่นกัน โดยลักษณะปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกันของสมาชิกชุมชนในลักษณะบุคคล กลุ่มและองค์กรแบบไม่มีโครงสร้างและมีความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นตรงต่อกันจนเป็นสายบังคับบัญชา ได้กลายเป็นกลไกที่เชื่อมสถานภาพความเป็น “เครือข่าย” ที่เหนียวแน่นให้กับชุมชนอย่างปฏิเสธไม่ได้ (เสรี, 2552: 44-57) ทั้งนี้ลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือข่ายที่เกี่ยวข้องของคนทั้งให้เข้าไว้ด้วยกัน จากรูปแบบปัจเจกบุคคลมาเป็นลักษณะแบบกลุ่มที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ส่งผลให้ชุมชนกับหน่วยงานอื่นๆ ได้ช่วยเสริมสร้างซึ่งกันและ

กัน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าประเด็นสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้ถูกใช้เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญสำหรับพื้นที่ชุมชนตำบลเสี้ยวสร้างเครือข่ายทางสังคม จนนำไปสู่การเพิ่มความเข้มแข็งแก่ชุมชน ทั้งในด้านการสร้างฐานอำนาจในการต่อสู้ที่มั่นคงและเป็นกลไกที่ช่วยเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนให้มุ่งไปสู่การผลักดันในเชิงนโยบายอันเป็นรากฐานสำคัญของการกำหนดนโยบายแบบมีส่วนร่วม

ทั้งนี้ ตลอดระยะเวลา 35 ปี ของการเคลื่อนไหวทางสังคมและความพยายามในการต่อสู้ของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลเสี้ยว อำเภอสอง จังหวัดแพร่ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พื้นที่ดังกล่าวกลายสภาพเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ของการพัฒนาที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานแห่งหนึ่งของประเทศไทย โดยปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นได้มีลักษณะและนัยยะของ “เครือข่าย” อยู่ ดังนั้นจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการเข้าไปศึกษาถึงประเด็นการสร้างเครือข่ายชุมชน ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตำบลเสี้ยว อำเภอสอง จังหวัดแพร่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตำบลเสี้ยว อำเภอสอง จังหวัดแพร่
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตำบลเสี้ยว อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาค้นคว้า คือ พื้นที่ 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านคอนชัย, หมู่ 5 บ้านแม่เด่น, หมู่ 6 บ้านแก้ว และหมู่ 9 บ้านคอนชัยสักทอง ตำบลเสี้ยว อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยพื้นที่ทั้ง 4 หมู่บ้าน คือ พื้นที่ที่

ได้รับผลกระทบโดยตรงหากมีการดำเนินโครงการแก่เง
เสื่อเต็น

2. ขอบเขตด้านระยะเวลา ผู้วิจัยได้กำหนด
ขอบเขตด้านระยะเวลา ตั้งแต่ วันที่ 2 กันยายน พ.ศ.2523
จนถึง วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2557 โดยสาเหตุที่เลือก
วันที่ 2 กันยายน พ.ศ.2523 เป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย
เนื่องจากเป็นวันที่มีการอนุมัติให้เริ่มดำเนินโครงการ
เขื่อนแก่งเสือเต็นเป็นครั้งแรกและศึกษาจนถึงวันที่ 21
พฤษภาคม พ.ศ.2557 เนื่องจากเป็นวันที่ “คณะกรรมการ
การบริหารจัดการน้ำและอุทกภัย” ถูกลดบทบาท
เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายชุมชน
ด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง
จังหวัดแพร่” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative
Research) มีระเบียบวิธีการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่าง

การได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างเกิดจากการสุ่ม
ตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น ด้วยวิธีการคัดเลือก
แบบลูกโซ่หรือการบอกต่อ (Snowball Sampling) จาก
การสัมภาษณ์ “ประธานคณะกรรมการคัดค้านเขื่อนแก่ง
เสือเต็น” จึงสามารถกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 3
กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวบ้าน, กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐและกลุ่ม
องค์กรไม่แสวงผลกำไร

2. วิธีดำเนินการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยได้ทำ
การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยข้อมูลที่ได้
จะนำไปวิเคราะห์เพื่อนำไปสร้างกรอบแนวคิดในการ
วิจัยและใช้ตอบคำถามในการวิจัยต่อไป

2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยมุ่ง
สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มและใช้วิธีการ
สัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างโดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการ
วิจัย คือ แบบสัมภาษณ์

2.3 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม
โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมใน

กิจกรรมของเครือข่ายชุมชนซึ่งสิ่งที่จะต้องสังเกตการณ์
จากการเข้าร่วมในกิจกรรม คือ การสังเกตลักษณะ
ปฏิสัมพันธ์และการสังเกตแบบแผนพฤติกรรม เป็นต้น

ผลการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลและผลการวิจัย
ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยออกเป็น 2 ประเด็น
ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน เครือข่าย
จะต้องเน้นกระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุด
เล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติของ
การเกิดขึ้นของเครือข่ายที่จะต้องถือกำเนิดขึ้นจากจุด
เล็กๆ ผ่านการเชื่อมประสานที่นำไปสู่ความหลากหลาย
มากขึ้น โดยอัตราการขยายของเครือข่ายจะเป็นไปใน
เชิงพื้นที่และกิจกรรม อันเป็นการแสวงหาแนวร่วมใหม่
ที่จะช่วยในการเติบโตเต็มประสิทธิภาพและพลังอำนาจใน
การต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถ
พิจารณากระบวนการสร้างเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมใน
พื้นที่ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ได้ 3
ขั้นตอน ได้แก่

1.1 ขั้นตอนที่หนึ่ง การสร้างตัวผู้นำ ถือได้
ว่าเป็นกระบวนการขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญมาก
ที่สุดสำหรับการสร้างเครือข่าย โดยการก่อตั้งเครือข่าย
ชุมชนนั้น เดิมทีเริ่มต้นจาก นายชุม สะเอียบคง กำนันใน
สมัยนั้นและผู้นำของแต่ละหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน ซึ่ง
ประกอบไปด้วย หมู่บ้านดอนชัย, หมู่บ้านแม่เต็นและ
หมู่บ้านแก้ว (ต่อมาราชการได้เพิ่มหมู่บ้านดอนชัยสัก
ทอง) ได้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
และผลกระทบจากการสร้างเขื่อนในพื้นที่อื่นๆ เช่น
เขื่อนปากมูล เขื่อนสิริกิติ์ เป็นต้น จึงมีความพยายามใน
การสร้างกลุ่มให้เกิดขึ้นภายในชุมชน จากนั้นต่อมาจึง
ได้เกิดกลุ่มต่างๆ ที่ดำเนินกิจกรรมที่หลากหลายออกไป
เช่น กลุ่มราษฎรรักษาป่าและกลุ่มเยาวชนตะกอนขม เป็น
ต้น จุดเริ่มต้นของการมีอยู่ของเครือข่ายจึงมีบริบทและ
สถานการณ์ของการสร้างตัวผู้นำที่ดำเนินไปในลักษณะ

ความเป็นอาวุโสและความเสียสละต่อส่วนรวมของผู้คน
ในชุมชน

1.2 ขั้นตอนที่สอง การสร้างจิตสำนึกในการ
มีอยู่ของเครือข่าย เมื่อการดำเนินงานของผู้นำเครือข่าย
ผ่านไปสักระยะหนึ่ง ชาวบ้านในชุมชนต่างก็เห็นถึง
ความสำคัญในการมีตัวตนของเครือข่าย โดยกิจกรรม
ต่างๆ ที่ผ่านหูผ่านตาชาวบ้านได้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่
ก่อให้เกิดการซึมซับและอยากจะศึกษาเรียนรู้ซึ่ง
จิตสำนึกดังกล่าวได้เริ่มต้นขึ้นจากในระดับกลุ่มหมู่บ้าน
ภายในชุมชน จนนำไปสู่สภาพการยอมรับในที่สุด

1.3 ขั้นตอนที่สาม การแสวงหาสมาชิกของ
เครือข่าย เป็น ขั้นตอน ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของ
การศึกษากระบวนการสร้างเครือข่าย กล่าวคือ ผู้นำและ
สมาชิกหลักของเครือข่าย (ภายในชุมชน) มีวิธีการ
อย่างไรที่จะแพร่ขยายและแสวงหาสมาชิกใหม่ของ
เครือข่ายเพื่อเพิ่มฐานอำนาจในการต่อรอง ซึ่งจาก
การศึกษาพบว่า การติดต่อสื่อสารระหว่างกันของ
ชาวบ้านกับหน่วยงานภายนอกเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้
การแสวงหาสมาชิกเครือข่ายประสบผลสำเร็จ ทั้งจาก
NGO หรือ เครือข่ายอื่นๆ ที่เข้ามาดำเนินกิจกรรม
ร่วมกันของผู้คนในชุมชนจนเกิดเป็นสัมพันธภาพที่มี
การยอมรับซึ่งกันและกัน และมีความต้องการที่จะ
ผลักดันและแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจน
นำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในที่สุด

**2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้าง
เครือข่ายชุมชนฯ** ประกอบไปด้วย 4 ปัจจัย ได้แก่

2.1 ปัจจัยแรก การสนับสนุนจากกลุ่ม
องค์กรไม่แสวงผลกำไร สำหรับเครือข่ายชุมชนตำบล
สะเอียบนั้นเป็นอีกเครือข่ายสิ่งแวดล้อมหนึ่งที่ปฏิเสธ
ไม่ได้เลยว่าขาดความช่วยเหลือและสนับสนุนจากกลุ่ม
NGO เช่น สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิตและมูลนิธิการจัดการ
น้ำแบบบูรณาการแห่งประเทศไทย เป็นต้น ซึ่งตลอด
ระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน บทบาทของผู้แทน
จาก NGO มีส่วนสำคัญที่เข้ามาทำให้เครือข่ายชุมชนมี
ความเข้มแข็งอย่างยิ่งยวด โดยเฉพาะการสร้างเสริม
กำลังและอำนาจทางการต่อรองแก่ชุมชนผ่านกลวิธีการ

เคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น การยื่น
หนังสือประท้วง, การจัดเวทีสาธารณะเพื่อหาทางออก
ร่วมกัน, การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชุมชน
และการจัดการความรู้ภายในชุมชน เป็นต้น

2.2 ปัจจัยที่สอง ทูตทางสังคมของผู้คนใน
ชุมชนที่มีความเหนียวแน่น จากสภาพภูมิศาสตร์ของ
ชุมชนที่มีภูเขาห้อมล้อมและเต็มไปด้วยป่าไม้ ระบบ
เครือญาติและการมีวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมของ
ชาวบ้าน ได้เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านมีความ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน หากมีกิจกรรมใดๆ ใน
ชุมชน ชาวบ้านซึ่งเป็นสมาชิกของเครือข่ายต่างก็เข้ามา
มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เช่น
กิจกรรมการบวชป่าและกิจกรรมการสืบชะตาแม่น้ำ อัน
เป็นกิจกรรมที่เป็นเงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่ทำให้ผู้คน
ในชุมชนมีจิตสำนึกห่วงใยในทรัพยากรท้องถิ่นของ
ตนเอง โดยสิ่งที่กล่าวมานี้เป็นทูตทางสังคมที่ไม่ใช่
ปัจจัยทางการผลิตเฉกเช่น “เงิน” แต่เป็นระบบวิธีคิด
ของผู้คนในชุมชนที่ผ่านกระบวนการสืบทอดและ
วิธีการปฏิบัติมาอย่างช้านาน ในขณะเดียวกัน ทูตทาง
สังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนอันเป็นปัจจัยทางการผลิตที่
สามารถนำไปสู่การขับเคลื่อนเครือข่ายให้เกิดเป็น
ผลสำเร็จ คือ การผลิตสุราพื้นบ้านของชุมชนที่มีมาอย่าง
ช้านาน ซึ่งเงินและกำไรที่ได้จะถูกแบ่งปันปันส่วน
ให้แก่สมาชิกและนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งแหล่งทุนเพื่อ
การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่ายชุมชนอีกด้วย

2.3 ปัจจัยที่สาม นโยบายการสร้างเงื่อนไข
ที่ได้รับจากผลักดันจากทุกๆ รัฐบาล หากศึกษาถึง
พัฒนาการของความพยายามของรัฐบาลในการผลักดัน
การสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นตลอดระยะเวลา 35 ปีนั้น
อาจกล่าวได้ว่ากลายเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เครือข่าย
ชุมชนจำเป็นต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาเครือข่ายของ
ตนเองให้มีความเข้มแข็งอยู่ตลอดเวลาเพื่อต่อรองกับ
อำนาจของรัฐบาล

2.4 ปัจจัยที่สี่ กระแสสิ่งแวดล้อมที่ได้รับ
ความสนใจจากคนในสังคม อาจกล่าวได้ว่าผู้คนใน
สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญกับประเด็นสิ่งแวดล้อม

มากขึ้น ซึ่งบุคคลเหล่านั้นอาจจะมิพบทริเยนจากเหตุการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติต่างๆ เช่น น้ำท่วม ดินถล่ม เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านั้นล้วนสร้างผลกระทบในวงกว้างต่อสังคม ดังนั้นจึงส่งผลให้การติดตามประเด็นสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ถูกจับตามองจากผู้คนในสังคมมากขึ้น คำถามคือ กระแสสิ่งแวดล้อมของผู้คนมีอิทธิพลอย่างไรต่อการสร้างเครือข่ายชุมชน คำตอบนั้นสามารถพิสูจน์ได้จากความคิดเห็นของผู้คนที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นที่เข้ามาติดตามความเคลื่อนไหวของเครือข่ายชุมชน ผ่านการเข้าไปเยี่ยมชมเขียนชุมชน การติดตามในสื่อออนไลน์ต่างๆ และจากการรวมกลุ่มของนักศึกษาที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทำให้พื้นที่ประวัติศาสตร์อย่างแก่งเสือเต้น เป็นพื้นที่ที่น่าสนใจของนักศึกษา ตลอดจนกลุ่มผู้คนต่างๆ ที่พร้อมไปเข้าร่วมเป็นสมาชิกใหม่ของเครือข่าย อันจะส่งผลให้เครือข่ายชุมชนมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยมาสู่ข้อสรุปผลการศึกษานี้ ผู้เขียนเล็งเห็นว่าจากกระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนตำบลสะเอียบ อำเภอสองจังหวัดแพร่ ทั้ง 3 ขั้นตอน อันได้แก่ การสร้างตัวผู้นำ, การสร้างจิตสำนึกในการมีอยู่ของเครือข่ายและการแสวงหาสมาชิกของเครือข่าย เปรียบได้ตั้งวงจรที่หมุนวนไปอย่างต่อเนื่องและมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น สำหรับการสร้างตัวผู้นำนั้นนอกจากจะเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การก่อสร้างเครือข่ายมีสถานะที่มั่นคงและมีตัวตนแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สมาชิกของเครือข่ายมีความเชื่อมั่นในเครือข่ายของตนเองมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540: 198) ได้นำเสนอรูปแบบของการดำเนินงานของเครือข่ายออกเป็น 3 กระบวนการ โดยขั้นตอนแรก คือ การก่อตัวเครือข่ายที่เริ่มต้นจากการสร้างผู้นำ โดยที่ผู้นำเหล่านั้นเป็นผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากภายใน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายต่างๆ ให้เป็นผู้แก้ไขปัญหาของชุมชน สำหรับขั้นตอนถัดมา คือ การสร้างจิตสำนึก

ในการมีอยู่ของเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอีกขั้นหนึ่งของการสร้างเครือข่าย เมื่อกิจกรรมที่ถูกดำเนินไปของผู้คนเครือข่าย ได้สร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านหันหน้าเข้ามาร่วมในกิจกรรมของเครือข่ายด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2548: 493) ที่กล่าวถึงกระบวนการสร้างและดำเนินงานของเครือข่ายผ่านกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้ในระดับกลุ่มและชุมชนก่อน โดยตลอดกิจกรรมจะมีการกระตุ้นให้เกิดความสนใจและเห็นความจำเป็นในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในที่สุด สำหรับขั้นตอนสุดท้าย การแสวงหาสมาชิกของเครือข่าย ที่ชุมชนเลือกใช้การติดต่อสื่อสารเป็นวิธีหลักของการเพิ่มสมาชิกเครือข่ายนั้น ยังสอดคล้องกับงานเขียนของ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (2547: 98-103) ที่กล่าวถึงระยะการขยายตัวของเครือข่ายจะต้องเน้นกระบวนการการรักษาสัมพันธภาพที่สร้างความรู้ร่วมกัน ในขั้นตอนนี้ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการรักษาสัมพันธภาพระหว่างกันของสมาชิกในเครือข่าย เพราะหากไม่มีซึ่งสัมพันธภาพซึ่งกันและกัน ย่อมส่งผลต่อการยุติลงของเครือข่าย โดยสิ่งสำคัญของการรักษาสัมพันธภาพคือการอาศัยองค์ความรู้เป็นกลไกที่ช่วยให้เกิดการติดต่อสื่อสาร

จากผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่สอง กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ การสนับสนุนจากกลุ่มองค์กรไม่แสวงผลกำไร ซึ่งเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนในบทบาทที่แตกต่างและหลากหลายนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ (2538) ที่อธิบายถึง บทบาทของ NGO ที่มีกฎหมายรองรับในการให้ความช่วยเหลือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาคประชาชนและหน่วยงานภาครัฐตามเห็นสมควร จึงทำให้บทบาทของ NGO ในการสร้างความสร้างความชอบธรรมให้แก่เครือข่ายชุมชนนั้น เป็นไปอย่างราบรื่น ในขณะที่ปัจจัยด้านทุนทางสังคมของผู้คนในชุมชนที่มีความเหนียวแน่นและปัจจัยที่สาม ปัจจัยด้านนโยบายการสร้างเขื่อนที่ได้รับจากผลักดันจากทุกๆ รัฐบาล สอดคล้องกับงานวิจัยของ สหพันธ์

(2554) ที่มุ่งนำเสนอปัจจัยและเงื่อนไขทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ทำให้ชุมชนสามารถรวมตัวเป็นเครือข่ายได้ในที่สุด กอปรกับการเคลื่อนไหวของภาคีรัฐบาลอย่างต่อเนื่องได้เป็นกลไกที่ทำให้ชาวบ้านมีความตื่นตัวต่อการรุกรานของภาครัฐจนก่อตั้งเป็นเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งได้ที่สุดและปัจจัยสุดท้าย ปัจจัยด้านกระแสสังคมที่ได้รับความสนใจจากคนในสังคม ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อารยา ศุภุทธมงคล (2535: 93-94) ที่ระบุถึงความสนใจของคนในด้านสิ่งแวดล้อมที่มีสูงมากขึ้นอันเกิดจากความตื่นตัวด้านเหตุการณ์ภัยพิบัติและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อชีวิตและสุขภาพ ทั้งนี้ประเด็นสิ่งแวดล้อมยังมีแนวโน้มที่ประชาชนจะให้ความสำคัญเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับเครือข่ายชุมชน

1.1 เครือข่ายชุมชนควรมีการแสวงหาและเชื่อมโยงกับแหล่งทุนภายนอกชุมชนอื่นๆ ที่ไม่ใช่เครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมเพียงเครือข่ายเดียวเพื่อขยายฐานสมาชิกเครือข่ายและเพิ่มทรัพยากรของเครือข่ายให้มากยิ่งขึ้น

1.2 ควรมีการยกระดับกิจกรรมของเครือข่ายชุมชนให้เปิดเผยแก่สาธารณะมากขึ้น โดยใช้โทรทัศน์ เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาเรื่องการจัดการร่วม (Collaborative) ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐหรือองค์กรไม่แสวงผลกำไรในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นต้นแบบในการขยายผลแก่เครือข่ายอื่นๆ

2.2 การศึกษาการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ของเครือข่ายชุมชน

2.3 การทบทวนกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านพลังงานกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนของชุมชนท้องถิ่น กรณีเขื่อนแก่งเสือเต้น

เอกสารอ้างอิง

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย: กรณีศึกษาโครงการแก่งเสือเต้น [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม]. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2543.

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, บรรณาธิการ. 2543. หายนะ – ความขัดแย้ง เบื้องหลัง โครงการผันน้ำ และเขื่อนขนาดใหญ่ภาคเหนือและข้อเสนอเชิงนโยบาย. เอกสารประกอบการสัมมนา (ชุด 1/5) โครงการสัมมนาการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ. 26 – 27 ตุลาคม 2543.

ชันขวัฒน์ รัตนศักดิ์. การบริหารการพัฒนา. เชียงใหม่: คณิงนิการพิมพ์. 2546.

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม. ขอนแก่น: คลังนาวิทยา. 2546.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. 2548.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ. กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. 2547.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา. 2539.

วิมลลักษณ์ ชูชาติ. การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา]. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2540.

สหพันธ์ แก้วมงคล. วิถีชุมชนกับการจัดการทรัพยากร
ในท้องถิ่น: ศึกษากรณีชุมชนตำบลสะเอียบ
อำเภอสอง จังหวัดแพร่. [วิทยานิพนธ์ศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์].
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
รามคำแหง. 2554.

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนใน
ประเทศไทย ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมตาม
พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ
สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2535.

เสรี พงศ์พิศ. ยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: พลัง
ปัญญา. 2552.

อวิว่า อิมฮอฟ, ชูชาน ห่วง, แอน แคทริน ชไนเดอร์.
แม่น้ำ สิทธิ และเขื่อน : บทเรียนสำหรับชุมชน
ผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อน. กรุงเทพฯ:
เครือข่ายแม่น้ำนานาชาติ. 2549.

อารยา สุพุทธมงคล. พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร
โฆษณาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสื่อโทรทัศน์
ของประชาชน ในกรุงเทพมหานคร.
[วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต].
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. 2535.